

UNIWERSYTET GDAŃSKI

Wydział Filologiczny

Instytut Filologii Germańskiej
ul. Wita Stwosza 55
80-952 Gdańsk Oliwa
tel. +48 58 523 2160

Ocena rozprawy doktorskiej mgr Małgorzaty Kozyry
*Aspektualität und Temporalität des kontemporären Jiddisch.
Eine korpusbasierte Studie*

Przedłożona do oceny rozprawa stanowi obszerne studium w zakresie aspektualności i temporalności współczesnego jidysz – chodzi tu oczywiście o język Żydów aszkenazyjskich lub inaczej wschodnioeuropejskich (Ostjiddisch). Język ten zaliczany jest do języków germańskich – głównie ze względu na budowę systemu gramatycznego i pokrewieństwo z językiem niemieckim (powstał na bazie średniowiecznych dialektów wysoko-niemieckich). Należy tu wspomnieć, iż w obszernej i kontrowersyjnej rozprawie – *Yiddish – the fifteenth Slavic Language. A Study of Partial Language Shift from Judeo-Sorbian to German* (1991) – Paul Wechsler zaproponował i częściowo uzasadnił (hipo)tezę o słowiańskiej genezie jidysz; teza ta nie znalazła jednak zwolenników.¹

Rozprawa liczy 201 stron, składa się z pięciu rozdziałów i obszernej bibliografii; należy tu podkreślić, iż bibliografia ta uwzględnia najnowsze i relewantne prace w zakresie badanej problematyki. W pierwszym rozdziale doktorantka przedstawiła cel badań i sformułowała tezy badawcze w odniesieniu do aspektualności i temporalności we współczesnym jidysz oraz w oparciu o literaturę przedmiotu przedstawiła formy syntetyczne i analityczne służące wyrażaniu aspektualności², temporalności i modalności. W sposób wyczerpujący przedstawiła tu stan badań w zakresie aspektualności w jidysz i wskazała na terminologiczne różnicowanie tych prac oraz na brak badań opartych na korpusie. W zakresie temporalności uwzględniono cztery czasy:

¹ W Polsce tzw. slawocentryczne podejście reprezentuje Ewa Geller (Uniwersytet Warszawski).

² Wśród form peryfrastycznych wymienia np. semelfaktywne (s. 15) typu: *geben/ton/khan/makhn + INDEF.ART. + V-STAMM* (np. *zi tut a kuk*); ten ostatni człon tych konstrukcji trzeba zinterpretować jako rzeczownik, który powstał z tematu czasownika (= derywacja zerowa, konwersja); podobnie przy konstrukcji progresywnej typu *er halt bam arbeyt* (s. 14) ostatni człon jest rzeczownikiem odczasownikowym (deverbativum).

czas teraźniejszy, przyszły – Futur I z czasownikiem posiłkowym *vel*, Perfekt1 i Perfekt2; wymieniany w gramatykach czas Futur2 nie został uwzględniony, gdyż takie konstrukcje nie zostały odnotowane w korpusie; słusznie też postąpiła Autorka nie włączając do grupy czasów form habitualnych z *fleg-* i z *geyn* oznaczających bliską przyszłość.

Rozdział II zawiera teoretyczne podstawy rozprawy; dla języków, które nie posiadają gramatycznej kategorii aspektu przyjmuje się w nowszych badaniach funkcjonalno-semantyczną kategorię aspektualności – tak też postąpiła Doktorantka i ze znajomością rzeczy wybrała istotne dla tematu opracowania, głównie z rosyjskiej szkoły aspektologicznej oraz m.in. z polskich i niemieckich aspektologów. Słusznie też przyjęła podział na czasowniki teliczne i ateliczne (s. 37); moim zdaniem należało również wyróżnić trzecią grupę – czasowniki „warunkowo-teliczne”, „neutralne” (*bedingt telische, neutrale Verben*), które stają się telicznymi pod wpływem kontekstu.³ W zakończeniu rozdziału przedstawione zostały rozważania dotyczące gramatyzacji i parametrów prominencji (*Parameter der Prominenz*).

W rozdziale III przedstawiono metodologię rozprawy; celem zbadania aspektualno-temporalnego systemu współczesnego jidysz Doktorantka opracowała własny korpus 208 tekstów z okresu po roku 1945, który zawiera różne typy tekstów (w tym teksty mówione). Autorka słusznie zauważa, iż współczesny jidysz jest „heritage language” (s. 52) i z reguły przyswajany jest jako drugi język ojczysty. Korpus zawiera teksty rodzimych użytkowników jidysz i jest zróżnicowany pod względem regionalnym, społecznym i funkcjonalnym. Korpus ten zawiera m.in. 15052 czasowników, które zostały skatalogowane według 14 kategorii m.in. w zakresie temporalności (6 czasów gramatycznych i peryfrazy z *geyn*), aspektualności (teliczność, ateliczność, rodzaje czynności) modalności, czasu fizykalnego (np. teraźniejszość, bliższa przyszłość, przyszłość określona i nieokreślona, przeszłość określona i nieokreślona), taksy. Przypisanie poszczególnym czasownikom wspomnianych cech dało podstawy do analizy ilościowej, jakościowej i opracowania różnych zależności, korelacji. Na podkreślenie zasługuje tu ogrom pracy włożonej w opracowanie tego korpusu i jego duża wartość – zostanie on włączony do *Corpus of Modern Yiddish* (CMY) w Ratyzbonie.

Główną część rozprawy stanowi rozdział IV (ss. 68-176) – przedstawiono w nim w sposób szczegółowy wyniki przeprowadzonej ilościowej i jakościowej analizy danych. Ciekawe są rozważania dotyczące przedrostków; zagadnienie to zasługiwałoby na odrębną monografię. Potwierdzona została teza, iż część przedrostków, mimo formalnej zgodności z odpowiednimi niemieckimi przedrostkami, wykazuje specyficzne znaczenia będące kalką z języka polskiego. Dokładniejszej analizie (ale też bardzo skondensowanej) poddano 3 przedrostki ze względu na ich rodzaj czynności (*Aktionsart*): *on-*, *oys-* i *iber-*. Nawiązując do pracy Schächtera (1951) zauważa na przykład, iż *on-* + *zikh* (znaczenie saturatywne, w języku polskim czasowniki

---

³ Por. znakomite i klasyczne opracowanie Sven-Gunnar Andersson (1972): *Aktionalität im Deutschen. Eine Untersuchung unter dem Vergleich mit dem russischen Aspektsystem*, t. 1. Uppsala, s. 32 i n.

prefiksally-postfiksally: *na + sie*) w jej korpusie stosunkowo rzadko występuje. Moim zdaniem można to wytłumaczyć typem tekstu: konstrukcje te są charakterystyczne dla języka potocznej polszczyzny⁴ i zapewne podobnie jest w jidysz (teza). Wśród czasowników atelicznych tylko 4% stanowią czasowniki prefiksally – m.in. czasowniki z przedrostkiem *arum-* (niem. *herum*). Bardzo interesujące są wyniki statystyczne dotyczące występowania poszczególnych przedrostków w poszczególnych czasach gramatycznych. Wysoko oceniam rozważania dotyczące stopnia gramatyzacji, w szczególności habitualnej peryfrazy z *fleg-* (*pflegen + zu + Infinitiv; used to do*), która w jidysz może odnosić się jedynie do przeszłości (stąd też niektórzy badacze traktowali ją jako czas przeszły – *habitual past*). Dyskutowany jest tu problem łączliwości tej konstrukcji z czasownikami telicznymi i atelicznymi, jej relacja do typu sytuacji (u Vendlera „aspectual classes”), do czasów gramatycznych. Należy zgodzić się ze stwierdzeniem Doktorantki, iż konstrukcja z *fleg-* wykazuje wyższy stopień gramatyzacji aniżeli niemiecka konstrukcja z *pflegen*, ale niższy od ang. konstrukcji *used to*. O wysokim stopniu gramatyzacji świadczy m.in. desemantyzacja czasownika *fleg-* i jego defektywność. Sporo uwagi poświęcono też gramatyzacji konstrukcji progresywnej *halt-in(eyn)-*. Analiza korpusu wykazała, iż konstrukcja ta występuje z reguły z czasownikami atelicznymi (75%) i odnosi się głównie do terażniejszości. Zanalizowana została również konstrukcja wyrażająca jednokrotność z czasownikiem posiłkowym *gebn* lub *ton* + rodzajnik nieokreślony *a* oraz rdzeń czasownika (formalnie jest to rzeczownik, zob. przyp. 2); można tu zaobserwować podobieństwo do ang. *light verb constructions (give a pull)*. W języku polskim znaczenie to wyrażane jest przez przyrostek *-ną-*. Podrozdział 4.2 poświęcony jest środkom językowym wyrażającym temporalność (126-169); analiza korpusu wykazała, iż Perfekt (Perfekt1) i czas terażniejszy dominują wśród czasów. Zaobserwowano stosunkowo dużą frekwencję użycia Präsens historicum (35%); wiąże się to – zdaniem Autorki – z zanikiem Präteritum. Jeszcze wyższą frekwencję wykazuje Perfekt (55%), który oprócz przeszłości może przy czasownikach telicznych wyrażać dokonaność (rezultatywność). Bardzo niską frekwencję stwierdzono przy Perfekt2, który oznacza czynność przeszłą uprzednią. Warto by w przyszłości zbadać, czy forma ta funkcjonalnie odpowiada czasowi Plusquamperfekt czy też tzw. Doppelperfekt⁵. W kolejnym podrozdziale przedstawiono interesujące analizy dotyczące *taxis* i jej związków z czasem fizycznym oraz telicznością i atelicznością. Rozdział zamykają rozważania dotyczące modeli aspektualności i temporalności, w których poszczególne środki zostały przyporządkowane do centrum i peryferii oraz na temat prominencji obu wspomnianych kategorii funkcjonalno- semantycznych.

W ostatnim rozdziale dokonano podsumowania wyników analizy w sposób niezwykle precyzyjny i klarowny oraz wskazano na dalsze perspektywy badawcze.

---

⁴ Por. Andrzej Kątny (1994): *Zu ausgewählten Aktionsarten im Polnischen und deren Entsprechungen im Deutschen*. Rzeszów, s. 91 i n.

⁵ Doppelperfekt ma, jak wykazały opracowania germanistyczne, więcej funkcji niż Plusquamperfekt.

Podsumowując stwierdzam, iż rozprawa jest rzetelnym studium językoznawczym i stanowi ważny wkład do badań nad współczesnym jidysz; zasługą jej Autorki jest opracowanie obszernego korpusu, który pozwolił na opisanie badanych konstrukcji gramatycznych, leksemów i innych fenomenów pod względem ilościowym i jakościowym. Praca obejmuje szereg problemów, które w niewielkim stopniu zostały zbadane w odniesieniu do jidysz. Każdemu z tych problemów można by poświęcić odrębną monografię (np. Czasy i temporalność w jidysz, Aspektualność, Funkcje przedrostków, Rodzaje czynności ...). Ze względu na obszerność tematyki i brak studiów empirycznych niektóre z zagadnień zostały opracowane nieco powierzchownie. Autorka wykazała się dobrą znajomością bardzo obszernej literatury dotyczącej badanych zjawisk w językach germańskich i słowiańskich wykorzystując w umiejętny sposób wyniki tych studiów dla własnego przedmiotu badań. Rozprawa Pani mgr Małgorzaty Kozyry jest spójna, przemyślana i uzasadniona metodologicznie. Zasygnalizowane w recenzji uwagi krytyczne nie pomniejszają merytorycznej wartości rozprawy. Podczas czytania rozprawy stwierdziłem drobne usterki natury edytorsko-technicznej – tzw. literówki i inne niedociągnięcia (np. na str. 15, 38, 39, 45, 52, 76, 96), które będzie można łatwo usunąć przygotowując pracę do druku.

Konkludując stwierdzam, iż rozprawa doktorska mgr Małgorzaty Kozyry spełnia z należytą należytą wymogi stawiane rozprawom doktorskim i może być podstawą do nadania jej stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa; ze względu na walory naukowe i wysoką wartość merytoryczną pracy wnioskuję o jej wyróżnienie.

Gdańsk, 20.05.2014

Prof. zw. dr hab. Andrzej Kątny